

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора,
БОРТНИК Надії Петрівни на дисертацію НАУМЕНКО Наталії Миколаївни
на тему: «Міжнародно-правове співробітництво України з питань реадмісії»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 293 – Міжнародне право**

Актуальність обраної теми.

Теоретичне обґрунтування різноманітних питань, що так чи інакше стосуються міграції та міграційних процесів має вагомим методологічним значенням для удосконалення чинного законодавства, де виникають нові норми, принципи, процедури, спрямовані на впорядкування практики забезпечення міграційної політики держави, яка справляє вагомий вплив на стан національної безпеки держави, дотримання основоположних прав і свобод людини і громадянина.

На міжнародній арені Україна підтверджує свою політику відкритості, упродовж років своєї незалежності прийняла участь у багатьох угодах, спрямованих на спрощення перетину державного кордону, зокрема, безвізових поїздок, а також інших заходах, спрямованих на забезпечення свободи пересування. Однак, в силу певних негативних аспектів, які несуть із собою міграційні переміщення, Україна відчула на собі некерованість напливів нелегальних мігрантів, здатних своїм масовим і незаконним перебуванням на території держави, шкодити економічному розвитку і соціальним умовам, порушувати урегульованість ринку праці, охорони здоров'я, викликати зростання злочинності тощо. Саме тому наша держава йде шляхом правового впорядкування міграційних процесів та застосування низки заходів запобігання нелегальній міграції, з-поміж яких – реадмісія.

Система правового регулювання реадмісії в Україні сформувалась не так давно, а тому, як складова міжнародних міграційних відносин, потребує детального аналізу, обґрунтування та наукового пошуку для вироблення оптимальних й ефективних напрямів її реалізації.

Вказане вище, а також фрагментарність наукових розробок щодо міжнародно-правового співробітництва України з питань реадмісії, відсутність комплексного аналізу його становлення та розвитку зумовлюють актуальність обраної теми, її важливе наукове і практичне значення.

Зважаючи на це, а також, враховуючи аргументи, які наводить дисертант на користь актуальності, є усі підстави стверджувати, що тема дисертації Н. М. НАУМЕНКО є актуальною та відповідає потребам і вимогам часу, динаміці розвитку міжнародного права та міграційного права України.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових результатів.

Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації є достатньо обґрунтованими з точки зору методології наукового дослідження та логіки викладення матеріалу. Вони були отримані шляхом кропіткої роботи над науковими джерелами, в яких висвітлюються і теоретичні, і прикладні питання міжнародно-правового співробітництва України з питань реадмісії, з обов'язковим урахуванням інтересів людини, як основного суб'єкта міжнародних міграційних переміщень.

Аналіз змісту роботи свідчить про те, що дисертація є науковою, прикладною, самостійною, завершеною, аргументованою, комплексною роботою, має високий науково-теоретичний і прикладний рівень. Вдала структура побудови дисертації свідчить про науково вивірений підхід до вирішення поставлених завдань і досягнення мети та завдань дослідження.

Високий рівень наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечено використанням значного обсягу літературних джерел, нормативних актів, що складають 536 найменувань, узагальнених практичних матеріалів, відповідних наукових методів. Автор проаналізувала значну кількість джерел, в яких відображено механізми міжнародно-правового співробітництва України з питань реадмісії на підставі низки Угод, що укладені нашою державою у цій сфері.

Варто підкреслити те, що запропонована тематика нині виключно фрагментарно розглядалася в науці міжнародного права та інших галузях права. Науковцями частково розроблені теми протидії нелегальній міграції та правового статусу окремих категорій іммігрантів, особливостей діяльності суб'єктів запобігання нелегальному перебуванню іноземців та осіб без громадянства в Україні та незаконному проникненню таких осіб на територію нашої держави, але визначенню проблеми реадмісії, як надзвичайно складному питанню, належну увагу приділено не було.

Регулювання суспільних відносин ставить перед науковцями у галузі міжнародного права завдання розроблення механізмів і концепцій удосконалення діяльності щодо запобігання нелегальній міграції шляхом використання доволі дієвого інструменту, яким є реадмісія. В цьому, передусім, визначається наукова новизна дослідження здобувачки.

Використані в роботі загальнонаукові та спеціально-наукові методи дослідження (об'єктивності, діалектичний, історико-правовий, формально-логічний, системно-структурний, класифікації, спеціально-юридичний, порівняльно-правовий та інші загальнонаукові та спеціальні методи дослідження) дали змогу на належному рівні проаналізувати відповідну нормативно-правову базу України, зарубіжних країн та міжнародно-правові акти у досліджуваній сфері. Це дозволило дисертантові сформулювати низку важливих наукових теоретичних і прикладних положень, висновків і рекомендацій.

Всі розділи і підрозділи дисертації написані у відповідності до поставленої мети і завдань наукового дослідження. Дисертація вирізняється не тільки чіткою логічною структурою, але й однозначною ідеологією щодо необхідності впровадження її результатів в науку і практичну діяльність щодо забезпечення належного механізму реадмісії.

В розділах дисертантка проводить детальний аналіз міжнародно-правового співробітництва України з питань реадмісії на підставі Угоди про реадмісію 2007 р., а також подає характеристику міжнародно-правового співробітництва

України з питань реадмісії на підставі двосторонніх міждержавних Угод про реадмісію.

У контексті Угоди 2007 р. дисертантка цілком логічно торкається питань правової природи і юридичного значення Угоди між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб 2007 р. При цьому автор досить аргументовано вказує, що «врегулювання питань реадмісії між Україною та переважною більшістю держав-членів ЄС в одному міжнародному договорі обумовлено тим, що питання реадмісії є частиною сфери простору свободи, безпеки та справедливості в рамках Європейського Союзу. В теорії права Європейського Союзу такий поділ повноважень має назву «спільна компетенція Союзу і держав-членів». Це означає, що і Союз, і держави-члени можуть одночасно здійснювати правотворчу діяльність та ухвалювати юридично обов'язкові акти у сфері реадмісії» (с. 19).

Досить слушно дисертант підкреслює важливі і цікаві юридичні особливості у міжнародно-правовому регулюванні питань реадмісії між Україною і державами-членами ЄС, які на її думку стосується: визначення Договірних Сторін Угоди, особливостей набрання чинності та строку дії Угоди, сфери територіального застосування Угоди, визначення правової природи Угоди, а також встановлення співвідношення Угоди з пов'язаними міжнародними договорами (с. 20).

Водночас, дослідниця вважає, що основний зміст Угоди про реадмісію 2007 р. полягає в тому, що в ній передбачені загальні положення про порядок ідентифікації та повернення власних громадян, громадян третіх країн та осіб без громадянства, які незаконно в'їхали на територію України або держави-члена Європейського Союзу, до держав їхнього походження або постійного проживання. Відтак, погоджуємось з висновком автора стосовно того, що Угода про реадмісію 2007 р. є базовим міжнародним договором з питань реадмісії у відносинах між Україною і чинними державами-членами ЄС (за винятком Королівства Данія та Республіки Ірландія) (с. 31-32).

Достатньо цікавим та змістовним є аналіз правової природи імплементаційних протоколів до Угоди про реадмісію 2007 р., проведений у підрозділі 1.2. У цьому контексті заслуговує на увагу з'ясування особливостей процедури набрання чинності імплементаційних протоколів (с. 48-53). Ґрунтовним є розгляд міжнародно-правового співробітництва між Україною і державами-членами ЄС на підставі імплементаційних протоколів до Угоди про реадмісію 2007 р.

Неабиякий науковий інтерес становлять питання міжнародно-правового співробітництва України з питань реадмісії на підставі двосторонніх міждержавних Угод про реадмісію, розглянуті дисертантом шляхом аналізу міжнародно-правового співробітництва з питань реадмісії між Україною та європейськими державами, які не є членами ЄС – Швейцарією, Молдовою та Грузією; державами Азії (Туреччиною, Узбекистаном, Туркменістаном і В'єтнамом), а також міжнародно-правове регулювання питань реадмісії між Україною та Російською Федерацією і між Україною та Республікою Білорусь.

Аргументованою є теза дисертантки стосовно того, що Угода між Україною та Молдовою про реадмісію 2017 р. є яскравим прикладом норми *lex posterior*, оскільки зазначена Угода у порівнянні з Угодою між Україною та Молдовою про реадмісію 1997 р. набагато краще врегульовує питання у сфері реадмісії осіб. Вочевидь, автор достатньо вірно підмітила той факт, що під час укладення між собою нової двосторонньої угоди про реадмісію Україна і Молдова використали цінний правотворчий досвід міжнародно-правового регулювання питань реадмісії у відносинах з Європейським Союзом та його державами-членами (с. 124).

Аргументованим і логічним є поясненням того, що у підрозділі 2.3 не йдеться про міжнародно-правове співробітництво у сфері реадмісії з Російською Федерацією та Республікою Білорусь. В силу того, що Російська Федерація як країна-агресор вчиняє проти України безпрецедентні воєнні, терористичні акти, а Республіка Білорусь, яка дозволяє, щоб її територія використовувалася Російською Федерацією для здійснення агресії проти України, а, отже, також

вчиняє акт агресії проти України, саме тому дисертантка аналізує лише поточний стан міжнародно-правового регулювання питань реадмісії між Україною та зазначеними державами. І такий підхід є цілком виправданим.

У висновках дисертанткою викладаються науково-обґрунтовані положення щодо визначення на підставі аналізу доктринальних і нормативних джерел загальних закономірностей та особливостей міжнародно-правового співробітництва України з питань реадмісії, а також у розробці відповідних рекомендацій для удосконалення механізму його реалізації.

Загальний аналіз змісту роботи свідчить про високий рівень наукової підготовки авторки та її глибоку обізнаність з теоретичними і практичними проблемами тематики, що досліджувалась. Це відобразилось на змістовності та високому науковому рівні проведеного дослідження і практичному значенні щодо впровадження отриманих результатів у практику діяльності суб'єктів реалізації Угод про реадмісію та науку міжнародного права.

Наукова новизна отриманих результатів.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження, наукових оцінок, пропозицій та рекомендацій, теоретичних узагальнень і висновків, які складають основний зміст дисертації Н. М. НАУМЕНКО, значною мірою зумовлюються актуальністю дослідження та обраним напрямом. Дисертація є першою в українській науці міжнародного права комплексною і системною науковою роботою, що присвячена питанню міжнародно-правовому співробітництву з питань реадмісії між Україною та іншими державами. Чітко визначеними, обґрунтованими є об'єкт і предмет, завдання та структура дисертаційної роботи.

В результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачкою.

Отримані результати можуть бути використані в подальшій науковій розробці проблематики міжнародно-правового співробітництва з питань реадмісії між Україною та іншими державами.

Значення результатів дослідження для науки та практики.

Висунуті та обґрунтовані в роботі положення та рекомендації становлять значну наукову цінність, що має суттєве значення для правової науки в контексті міжнародно-правового співробітництва з питань реадмісії між Україною та іншими державами. Тема роботи відповідає пріоритетним завданням держави в галузі вдосконалення міграційної політики, напрацювання дієвих інструментів протидії нелегальній міграції та забезпечення національної безпеки України.

Сформульовані у дисертації наукові положення та рекомендації можуть бути використані: у наукових дослідженнях та розробках теоретичних положень міжнародно-правового співробітництва з питань реадмісії між Україною та іншими державами; висновки та рекомендації можуть стати прикладними для подальших наукових досліджень у галузі міжнародного права та міграційного права; можуть застосовуватись компетентними органами (посадовими особами) з метою удосконалення механізму реалізації положень Угод про реадмісію.

Дискусійні положення дисертації.

Підкреслюючи достатню виваженість та аргументованість висновків і рекомендацій, належний рівень і практичне значення дисертації Н. М. НАУМЕНКО водночас, у роботі можна виокремити деякі дискусійні моменти, а саме:

1. Загалом підтримуючи положення, викладені в дисертації стосовно правової природи і юридичного значення Угод про реадмісію, дисертанту не зайвим було б окреслити деякі загальнотеоретичні питання, що стосуються співвідношення категорії «реадмісія» з такими категоріями як «видворення», «депортація», «екстрадиція» тощо, а також торкнутися проблематики свободи пересування людини в контексті міграційних переміщень.

2. Погоджуємось з дисертанткою стосовно того, що світова практика у сфері боротьби з нелегальною міграцією проілюструвала високу ефективність реадмісійних угод, які дають змогу в обмежені строки повертати мігрантів з

неврегульованим правовим статусом у країни їх громадянства або постійного проживання. Натомість, у контексті міжнародно-правового співробітництва України з іншими державами у питаннях реадмісії доцільно було б торкнутися проблематики ефективності реадмісії та особливостей ідентифікації особи нелегальних іммігрантів.

3. Досить слушними видаються положення, які стосуються того, що реалізація Угод про реадмісію пов'язана з примусовим поверненням мігрантів, які порушили міграційні правила і, з огляду на це, втратили право перебувати на території відповідної держави. Однак, варто зауважити, що такі Угоди виступають також і міжнародними зобов'язаннями в сфері захисту прав і свобод людини та громадянина, зокрема тих, які закріплено в основоположних міжнародних документах стосовно забезпечення прав людини: Загальній декларації прав людини та Європейській Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини. Відтак, дисертанту варто було б звернути на це більш прискіпливішу увагу.

4. Аналізуючи Угоди про реадмісію, які укладені Україною з іншими державами дисертантом окреслюються відповідні переваги цих Угод, зокрема те, що вони встановлюють юридичні права та обов'язки договірних сторін; прискорюють процес повернення особи на територію запитуваної держави; встановлюють часові обмеження/строки затримання особи; встановлюють деталі процедури реадмісії та ін. Однак, більш прискіпливіший аналіз недоліків таких Угод (до прикладу, того, що держава транзиту повинна мати укладені угоди про реадмісію з державами походження іноземців, які підлягають реадмісії, щоб бути готовою повернути їх; може бути значно важче впізнати особу, яка підлягає реадмісії, в запитуваній державі, ніж у запитуючій, де особу затримали та низка інших), на мою думку, тільки збагатив проведене дослідження.

Однак, визначені зауваження не позначаються на теоретичному і практичному значенні одержаних результатів, високому науковому рівні

дисертації, її комплексності, самостійності, науковій новизні та обґрунтованих висновках. Згадані зауваження викликані дискусійним характером порушених авторкою проблем і можуть бути висвітлені нею у подальших дослідженнях.

Відображення результатів дисертаційного дослідження.

Зміст дисертаційного дослідження повною мірою відображений у 10 наукових публікаціях, з них 3 статті, опубліковані у виданнях, що визнані фаховими з юридичних наук, 4 тезах доповідей на науково-практичних конференціях та 3 наукових працях, які додатково відображають результати дослідження.

Висновок

Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом, оформлення.

Дисертаційне дослідження НАУМЕНКО Наталії Миколаївни на тему: «Міжнародно-правове співробітництво України з питань реадмісії» є самостійним завершеним науковим дослідженням. Положення та висновки роботи авторки отримані нею особисто, вони є обґрунтованими, містять наукову новизну. При здійсненні дослідження авторкою було досягнуто поставленої нею мети та виконано усі сформульовані нею завдання. Вивчення матеріалів дисертації свідчить про її пошуковий характер, творчий підхід авторки до вирішення поставлених в завдань.

Результати дослідження дисертантки відрізняються змістовністю теоретичного матеріалу, обґрунтованістю і достовірністю, доведеністю і грамотністю, повною мірою вирішують поставлену мету. В опублікованих працях авторки повною мірою відображені основні положення дисертаційної роботи.

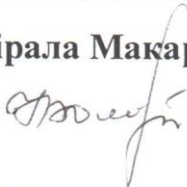
Основні положення дисертації, що задекларовані здобувачкою, містять елементи наукової новизни. Структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам.

Наукові положення, висновки та рекомендації повністю обґрунтовані та аргументовані, містять наукову новизну та отримали необхідну апробацію на науково-практичних конференціях. У публікаціях здобувачки знайшли своє відображення всі положення дисертації.

Отож, дисертаційна робота на тему «Міжнародно-правове співробітництво України з питань реадмісії» відповідає Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – НАУМЕНКО Наталія Миколаївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 «Міжнародне право».

Офіційний опонент:

**професор кафедри теорії та історії держави і права
факультету морського права Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова,
д.ю.н., професор**

Надія БОРТНИК

